ელექტრონული ვაჭრობა და მისი სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმები

ანდრო ასლანიშვილი

ადვოკატი

ელექტრონულ ვაჭრობას არც თუ დიდი ხნის წარსული, მაგრამ სამაგიეროდ განვითარების დიდი პოტენციალი და მომავალი გააჩნია. ანტიგლობალისტების მსოფლიო მასშტაბით მზარდი უკმაყოფილების ფონზე, ელექტრონული ვაჭრობა ტექნოლოგიური გლობალიზაციის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დადებით მხარეს წარმოადგენს, რომლის გამოყენება ქართველ მეწარმეებს დიდ შეღავათებს და ფართო შესაძლებლობებსაც მოუტანს.

დღეისათვის, უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიო ახალი გლობალური ცვლილებების აქტიურ ფაზაშია შესული. აღნიშნული გამოწვეულია იმით, რომ საზოგადოება განვითარების პოსტინდუსტრიული ეპოქიდან ინფორმაციულ ეპოქაში გადავიდა. ამგვარი გადასვლა ხასიათდება თანამედროვე მოქალაქის მეტად მჭიდრო კავშირით – ინფორმაციის მიღება – გაცვლა – გადამუშავება – მოხმარებასთან. ინფორმაცია საზოგადოების სულ უფრო მნიშვნელოვანი რესურსი ხდება.

თანამედროვე საზოგადოების ინფორმატიზაციამ ისეთ დონეს მიაღწია, რომ უკვე ძნელიც კია წარმოვიდგინოთ ადამიანის საქმიანობის რომელიმე სფერო, სადაც სხვადასხვა ინტენსივობით საინფორმაციო ტექნოლოგიები არ გამოიყენებოდეს.

ბუნებრივია, გამონაკლისს არც სამეწარმეო საქმიანობა წარმოადგენს. ტერმინი ელექტრონული ვაჭრობა (ელექტრონული ვაჭრობა) უკვე კარგადაა ცნობილი განვითარებული ქვეყნების შესაბამის იურიდიულ ლიტერატურასა და კანონმდებლობაში. **დღეისათვის უკვე მრავალ საწარმოს გააჩნია ელექტრონული ფოსტის მისამართი და საკუთარი საიტი ინტერნეტში ელექტრონული ვაჭრობაში მონაწილეობის მიღების მიზნით.** სამეწარმეო საქმიანობის ინფორმატიზაციის შემდგომი ლოგიკური ნაბიჯი იქნება მეწარმეთა მიერ საქონლის ფიზიკური გადაცემის გარდა, ყველა მოქმედების ინტერნეტის მეშვეობით განხორციელება. საქონლის ინტერნეტ კატალოგების მეშვეობით შერჩევა და შეძენა უკვე დიდი ხანია მიმდინარეობს. საინფორმაციო ტექნოლოგიების, მათ შორის, ინტერნეტის სწრაფმა განვითარებამ ხელი შეუწყო ელექტრონული ვაჭრობის განვითარებას და იგი სულ უფრო ფართო მასშტაბებს იღებს. ცნობილი ქართველი მეცნიერი, აწ გარდაცვლილი ბატონი **თამაზ ჩიკვაიძე**, განიხილავს რა რეალურ და ვირტუალურ ეკონომიკებს შორის თანაფარდობის საკითხებს, ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ ქვეყანა, რომელიც ვერ შეძლებს უახლოეს წლებში ვირტუალურ ეკონომიკაზე, ანუ **E**-ბიზნესზე (ელექტრონული ბიზნესი) გადასვლას, ქრონიკულად ჩამორჩენილ ქვეყნად ჩაითვლება.

დღემდე, მეცნიერების ყველა მიღწევა, თუ გამოგონება, ასე თუ ისე მოქცეულა საკანონმდებლო ჩარჩოებში. დღეისათვის კი ამგვარ ფენომენს უკვე ინტერნეტი წარმოადგენს, რომელიც მკვეთრად ტრანსნაციონალური ხასიათის მატარებელია და აქედან გამომდინარე, სამართლებრივი რეგულირების თვალსაზრისით არაერთ შეკითხვას წარმოშობს.

საქართველოში ელექტრონული ვაჭრობის განვითარების თვალსაზრისით, აუცილებელია შესაბამისი საკანონმდებლო გარემოს შექმნა. ამ მიზნით, მნიშვნელოვანია ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირების ასპექტების მიმოხილვა და საერთაშორისო ორგანიზაციების გამოცდილების გაზიარება, რათა, ერთის მხრივ, გასაგები გახდეს ელექტრონული ვაჭრობის რეგულირების სპეციფიკური მხარეები და თავისებურებები, ხოლო, მეორეს მხრივ, წინა პლანზე იქნას წამოწეული ამ სფეროში კანონმდებლობის საერთაშორისო დონეზე ჰარმონიზაციის აუცილებლობა.

იმისათვის, რომ უკეთ იქნეს გაგებული ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირების ასპექტები, საჭიროა მოკლედ მიმოვიხილოთ ინტერნეტის ტექნოლოგიური შესაძლებლობები, როგორც ელექტრონული ვაჭრობის განვითარების მთავარი საფუძველი.

ინტერნეტმა, როგორც ინფორმაციის გადაცემის უსწრაფესმა საშუალებამ, მრავალმხრივი გამოყენება ჰპოვა ეკონომიკის სფეროში. უამრავი ფინანსური ინსტიტუტი გადასცემს მონაცემებს მისი მეშვეობით, უმსხვილესი სადაზღვევო კომპანიები ვებ-გვერდებზე განთავსების გზით სთავაზობენ თავიანთ პოტენციურ კლიენტებს სადაზღვევო პოლისის გაფორმე-

ბას. ინტერნეტის მეშვეობით მიმდინარეობს ასევე სხვადასხვა სახის აუქციონები და ყიდვა-გაყიდვის ოპერაციები.

ელექტრონული ვაჭრობის ერთ-ერთი მთავარი ღირებულება მდგომარეობს იმაში, რომ მას არ გააჩნია ტერიტორიული შეზღუდვა. აღნიშნულთან დაკავშირებით, ბუნებრივია, წარმოიშობა მრავალი კითხვა. მაგალითად, **რომელი სახელმწიფოს მატერიალური ნორმები უნდა იქნეს გამოყენებული ამა თუ იმ კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის დროს**. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არსებული განსხვავებული მიდგომები, ნაციონალური სამართლებრივი სისტემების არასრულყოფილი ხასიათი მონაცემთა ელექტრონული გადაცემის მეთოდების გამოყენებასთან მიმართებაში, ჯერ კიდევ ზღუდავენ საწარმოთა შესაძლებლობას მონაწილეობა მიიღონ საერთაშორისო ბაზარზე მიმდინარე პროცესებში.

ელექტრონული ვაჭრობა ძირითადად ეფუძნება ელექტრონული გარიგებების (ელექტრონული გარიგებები) დადებას. ამ დროს, ელექტრონული გარიგების დადება ელექტრონული ფოსტის, ანუ ზოგადად ინტერნეტის მეშვეობით ხორციელდება. ამიტომ, სწორედ ინტერნეტის განვითარებას მოჰყვა ელექტრონული ვაჭრობის მოცულობის ზრდა. ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირება დღეისათვის უკვე აუცილებლობას წარმოადგენს. თუმცა, ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირება არ გულისხმობს სრულიად ახალი ნორმების ჩამოყალიბების ხანგრძლივ პროცესს. მრავალი წლის მანძილზე ჩამოყალიბებული სავაჭრო ჩვეულებანი და სამართლებრივი ნორმები, ბუნებრივია კვლავ ძალაში რჩებიან და მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირების დროს. ელექტრონული ვაჭრობის სფეროში საკანონმდებლო რეგულირების მიზანია შეამციროს შესაძლო შეზღუდვები ელექტრონული ფორმით გარიგებების დადებისას და იმავდროულად ახალი, თანამედროვე ნორმების შემოღების გზით უზრუნველყოს ასეთი ურთიერთობების მონაწილე მხარეთა ინტერესების დაცვა. აქ, პირველ რიგში, იგულისხმება ელექტრონული ხელმოწერების გამოყენების შემთხვევები.

საგულისხმოა, რომ ელექტრონული ვაჭრობა საშუალებას იძლევა მაქსიმალურად დაჩქარდეს გარიგების დადების პროცესი – განსაკუთრებით საგარეო ვაჭრობის დროს. ფასების, სავაჭრო პარტნიორების შერჩევა, შეკვეთის მიცემა, ოფერტის და აქცეპტის განხორციელება, დოკუმენტაციის მომზადება შეიძლება ავტომატიზირებულ რეჟიმში განხორციელდეს და ყოველივე ამისათვის საჭიროა დროის მეტად ხანმოკლე შუალედი. ამ შემთხვევაში მინიმუმამდეა დაყვანილი, ან საერთოდ უგულებელყოფილია ტრადიციული ქაღალდის დოკუმენტების გამოყენებით ხანგრძლივი და ძვირადღირებული საქმისწარმოება. მცირე და საშუალო საწარმოების, ისევე როგორც ზოგადად განვითარებადი ქვეყნებისთვის, **ელექტრონული ვაჭრობა საერთაშორისო ვაჭრობაში მონაწილეობის უნიკალური შესაძლებლობაა. ვებ-გვერდი ინტერნეტში, გლობალურ ბაზარზე შეღწევის უმოკლესი, იაფი და ეფექტური გზაა და იმავდროულად მისი შექმნა საწარმოთა საექსპორტო სტრატეგიის მნიშვნელოვანი კომპონენტია**.

მიუხედავად სამართლებრივი ჰარმონიზაციის მცდელობისა, ელექტრონული ვაჭრობის სამართლებრივი რეგულირების მიმართ სხვადასხვა სახელმწიფოში განსხვავებული მიდგომები არსებობს. თუმცა, იმდენად რამდენადაც ელექტრონული ვაჭრობა ვითარდება საერთაშორისო დონეზე, ბუნებრივია საჭიროა მისი მარეგულირებელი ნორმების უნიფიცირება საერთაშორისო მასშტაბით. სწორედ ამიტომ, საერთაშორისო ვაჭრობის სამართლის კომისიის მიერ მიღებული იქნა მოდალური კანონი **„ელექტრონული ვაჭრობის შესახებ"**. ეს იყო პირველი წინ გადადგმული ნაბიჯი ელექტრონული ვაჭრობის სფეროს რეგულირების მიზნით საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ჩამოსაყალიბებლად. აღნიშნული დოკუმენტი წარმოადგენს საფუძველს სხვადასხვა სახელმწიფოთა მიერ ნაციონალური კანონმდებლობის შესამუშავებლად. მოდალური კანონი ამკვიდრებს ძირითად, ფუნდამენტურ სამართლებრივ პრინციპებს ელექტრონული ვაჭრობის განვითარებისათვის.

მოდალურ კანონში **„ელექტრონული ვაჭრობის შესახებ"** ჩამოყალიბებულია საერთაშორისოდ მიღებული ნორმები, რომელთა დანერგვაც მსოფლიო ქვეყნების ნაციონალურ კანონმდებლობაში, ხელს შეუწყობს არსებული სამართლებრივი დაბრკოლებების გადალახვას და შესაბამისად, ელექტრონული ვაჭრობისთვის უფრო უსაფრთხო სამართლებრივი გარემოს ჩამოყალიბებას. აღნიშნული კანონი საფუძველს უყრის ელექტრონული ვაჭრობის განვითარების

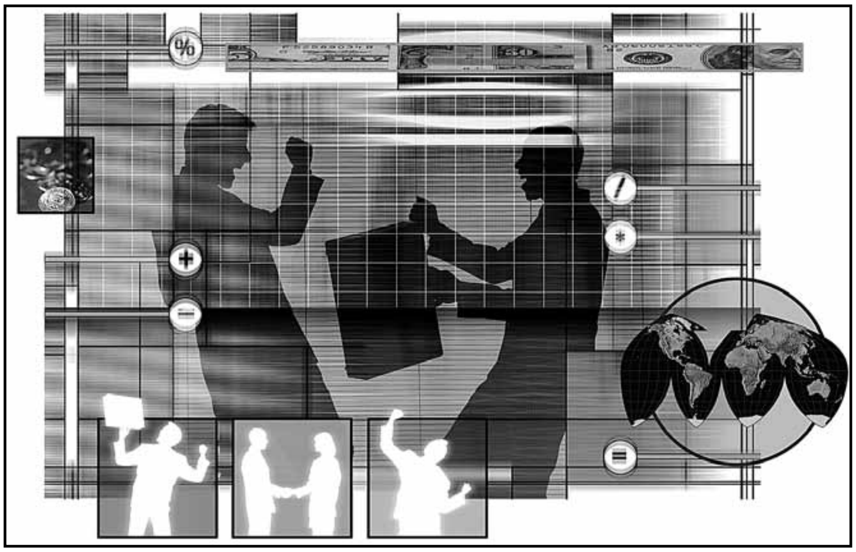

რიგ სამართლებრივ პრინციპებს. ელექტრონული ვაჭრობის დროს ამ პრინციპებიდან უმთავრესია **დისკრიმინაციის დაუშვებლობა**. კერძოდ, ინფორმაცია არ უნდა იქნეს მიჩნეული იურიდიული ძალის არმქონედ მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ იგი შედგენილია ელექტრონული ფორმით. ამ პრინციპის პრაქტიკაში განსახორციელებლად მოდალურ კანონში მოცემულია წესები, რომლებიც საშუალებას იძლევიან დადგინდეს, თუ რა მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს ელექტრონული დოკუმენტი, რომ იგი მიჩნეულ იქნას დედანთან გათანაბრებული დოკუმენტის ექვივალენტად. კანონში წარმოდგენილია, აგრეთვე ხელშეკრულებათა დადების და მათი ნამდვილობის გადაწყვეტა.

„ელექტრონული ვაჭრობის შესახებ“. აღნიშნული მოდალური კანონის ძირითად საყრდენს სწორედ ელექტრონული დოკუმენტებისათვის იურიდიული სტატუსის მინიჭების ფაქტი წარმოადგენს.

მოდალური კანონი გამოიყენება ნებისმიერი სახის სავაჭრო საქმიანობის კონტექსტში გამოყენებული ინფორმაციის მიმართ, რომელიც წარმოდგენილია მონაცემთა ელექტრონული შეტყობინების ფორმით. თუმცა, კანონის გამოყენების სფერო ცალკეული ქვეყნების შეხედულებით შეიძლება კიდევ უფრო გაფართოვდეს, რაც იმას ნიშნავს, **რომ კანონით შეიძლება დარეგულირდეს არა მხოლოდ სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობები, არამედ ადმინისტრაციული და სხვა სამართალურთიერთობები.**

მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება, რომ მოდალური კანონის დებულებების ეროვნულ კანონმდებლობაში დანერგვისას, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მისი საერთაშორისო წარმომავლობა და ხასიათი, რათა უზრუნველყოფილი იქნას კანონის ერთგვაროვნება სხვა ქვეყნების კანონმდებლობაში მათი იმპლემენტაციის შედეგად. ამ უმთავრეს პრინციპთან ერთად გასათვალისწინებელია რამდენიმე მნიშვნელოვანი პრინციპი. ესენია:

- **ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების მეშვეობით დადებული გარიგებებისთვის სრულფასოვანი იურიდიული ძალის მინიჭება;**
- **თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების დანერგვის ხელშეწყობა;**
- **საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარების ხელშეწყობა;**
- **კომუნიკაციის ელექტრონული საშუალებების გამოყენების გამარტივება;**
- **საერთაშორისო დონეზე ელ. ვაჭრობის ხელშეწყობა;**
- **ელ. ვაჭრობის სფეროში სამართლის ნორმების უნიფიკაცია;**

მოდალურ კანონში განმტკიცებულია მხარეთა ავტონომიურობის პრინციპი. ელექტრონული საშუალებებით დადებულ გარიგებათა დროს წამოჭრილი დავების გადაწყვეტის მექანიზმები შესაძლებელია უშუალოდ მხარეთა შორის დადებული ორმხრივი ხელშეკრულებით იქნას გათვალისწინებული. ამდენად, მიუხედავად ელექტრონულ გარიგებათა სპეციფიკური ხასიათისა, არ უნდა იქნას იგნორირებული სამოქალაქო ბრუნვის უმთავრესი პრინციპი — **მხარეთა ავტონომიურობა.**

მოდალური კანონიც ფუნქციონალური ექვივალენტის პრინციპის საფუძველზე ელექტრონული გარიგებების ფორმის მიმართ, მათი ორიგინალად ალიარების მიზნით ადგენს მინიმალურ სავალდებულო მოთხოვნებს.

ელექტრონული გარიგებისთვის ორიგინალის სტატუსის მინიჭების თვალსაზრისით გადამწყვეტია მისი მთლიანობის, უცვლელობის ფაქტის დადასტურება. კანონით განსაზღვრულია ის კრიტერიუმები, რომლებიც უნდა იქნას გამოყენებული მთლიანობის ფაქტის შეფასების დროს და იძლევიან გარანტიას დადგინდეს, ელექტრონული გარიგება წარმოდგენილია თუ არა თავისი პირვანდელი ფორმით ან ხომ არ მოხდა მასში რაიმენაირი ცვლილებების განხორციელება, მხარეთა წინასწარი შეთანხმების გარეშე. “ორიგინალის” ცნება მისი დადგენის მეთოდებთან მჭიდრო კავშირში უნდა განვიხილოთ. მოდალური კანონის მიდგომა შეიძლება კონკრეტული ქვეყნის დონეზე უფრო ფართოდ იქნეს გამოყენებული და ფორმალური მოთხოვნების უფრო ფართო წრეს მოიცავდეს.

„ელექტრონული ვაჭრობის შესახებ'' მოდალური კანონის შემდგომი მუხლები არეგულირებენ შეტყობინების გაგზავნა-მიღების პროცედურებს და ისინი შერწყმულნი არიან სახელშეკრულებო სამართლის ისეთ ფართოდ გავრცელებულ ინსტიტუტებთან, როგორიცაა: **ოფერტი** და **აქცეპტი**. მოდალური კანონი ადგენს, რომ ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს მონაცემთა ელექტრონული შეტყობინების გზით და იგი ამის გამო არ უნდა იქნას მოკლებული იურიდიულ ძალას. მნიშვნელოვანია ასევე მოდალური კანონის რეგულირების მექანიზმი ხელშეკრულების დადების ადგილსა და

დროსთან მიმართებაში. სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემები ხელშეკრულების დადების დროს უკავშირებენ ისეთ საკითხებს, როგორიცაა: ოფერენტის მიერ თავისი ოფერტის გამოწვევის უფლების დაკარგვა, საქონელზე უფლებების გადაცემის და დაზიანების რისკის გადასვლა, ფასი, რომელიც განისაზღვრება ხელშეკრულების დადების მომენტისათვის საბაზრო ფასებიდან გამომდინარე და ა.შ. ხელშეკრულების დადების ადგილის განსაზღვრა მნიშვნელოვანია გადასახადების გადახდის, სასამართლოს კომპეტენტურობის დადგენის, გამოსაყენებელი სამართლის განსაზღვრის თვალსაზრისითაც.

ელექტრონული გარიგების დადების დროს, შესაძლებელია მხარეები შეთანხმდნენ, რომ შეტყობინება იმ მომენტიდან ჩაითვალოს მიღებულად, როცა გამგზავნი მიიღებს ადრესატისგან დადასტურებას შეტყობინების მიღების შესახებ. არსებული ზოგადი ნორმები, რომლებიც არეგულირებენ შეტყობინების სახით ოფერტის და აქცეპტის თავისებურებებს, მიუთითებენ, რომ შეტყობინება ითვლება მიღებულად, როცა იგი აღმოჩნდება ადრესატის მიერ მითითებულ საინფორმაციო სისტემაში.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მოდალური კანონი არ არღვევს ზოგადად ხელშეკრულების დადების სტრუქტურას და არ ცვლის საყოველთაოდ აღიარებულ ტრადიციულ წესებს. იგი მხოლოდ მოწოდებულია უფრო მეტი დამაჯერებლობა და სიმყარე შესძინოს ელექტრონული საშუალებებით დადებულ ხელშეკრულებებს – აწესრიგებს არა მარტო ელექტრონულ გარემოში ხელშეკრულების დადებას, არამედ არეგულირებს ოფერტისა და აქცეპტის გამოხატვის ფორმას და სხვა. კერძოდ, მე-11 მუხლის თანახმად, ოფერტი და აქცეპტი შეიძლება გამოხატული და შეტყობინებული იქნეს ელექტრონული საშუალებების გამოყენებით. ასეთ შემთხვევაში გარიგების შინაარსის მატარებელია არა ქაღალდი, არამედ განსხვავებული, სპეციფიკური საშუალება.

მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის ფაქტი, რომ საკმაოდ ხშირად ელექტრონული ვაჭრობის დროს ერთი ქვეყნის მოქალაქე ხელშეკრულებას დებს სხვა ქვეყანაში მყოფ კონტრაჰენტთან ისე, რომ არ იცის თუ რომელ ქვეყანას განეკუთვნება ის საინფორმაციო სისტემა, რომლის მეშვეობითაც დაიდო ხელშეკრულება. ანდა ინტერნეტ ოპერატორმა შეიძლება შეიცვალოს თავისი ადგილსამყოფელი. სწორედ ამიტომ, მოდალური კანონის მთავარი მიზანია ნათლად წარმოაჩინოს ის ფაქტი, რომ საინფორმაციო სისტემების ადგილმდებარეობას არა აქვს მნიშვნელობა იურიდიული თვალსაზრისით. ამ მიზნით კანონი ადგენს ისეთ ობიექტურ კრიტერიუმს, როგორიცაა მხარის კომერციული საწარმოს ადგილსამყოფელი.

საერთო ჯამში მოდალური კანონი უზრუნველყოფს იმ პრობლემების გადაჭრას, რომლებიც დაკავშირებულია ელექტრონულ ვაჭრობასთან, უნიფიცირებული წესების არარსებობის გათვალისწინებით. უპირველესი მიზეზი კანონმდებლობათა უნიფიკაციის აუცილებლობისა არის, ელექტრონული ვაჭრობის მკვეთრად გამოხატული ტრანსნაციონალური ბუნება. კანონი არ გამოყოფს ელექტრონული შეტყობინების გამოყენების შესაძლებლობას ცალკე შიდა სახელმწიფოებრივ, ანდა საერთაშორისო დონეზე.

მოდალური კანონის მე-9 მუხლი ელექტრონულ მონაცემებს პროცესუალური თვალსაზრისით ანიჭებს სრულფასოვან მტკიცებულებით ძალას და ამბობს, **რომ ელექტრონული შეტყობინება არ უნდა იქნეს მოკლებული შესაძლებლობას სასამართლოში წარმოდგენილი იყოს მტკიცებულების სახით მხოლოდ იმ საფუძვლით, რომ იგი მოცემულია ელექტრონული ფორმით.**

ელექტრონულ გარიგებათა სწრაფად განვითარებადი ხასიათის გათვალისწინებით, ყურადღება უნდა გამახვილდეს საკონტრაქტო ურთიერთობებიდან გამომდინარე დავების გადაწყვეტის მექანიზმებზეც. დავის გადაწყვეტის გზა შეიძლება იყოს როგორც სასამართლოსათვის მიმართვა, ასევე კერძო არბიტრაჟის მეშვეობით მისი მოგვარება, რომელმაც თავის მხრივ უკვე ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი საერთაშორისო ვაჭრობაში წარმოშობილი დავების გადაჭრისას. იმის გამო, რომ ელექტრონული ვაჭრობა კერძო ავტონომიის პრინციპის ერთგული რჩება, სასამართლო იურისდიქციის პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთი რეალური გზა არის ელექტრონულ გარიგებაში სასამართლოს არჩევის შესახებ დამატებითი პუნქტის შეტანა. ამისათვის, ეროვნული კანონმდებლობა არ უნდა ზღუდავდეს გარიგების მხარეებს დააფიქსირონ გარიგებაში მსგავსი შინაარსის პუნქტი. სახელმწიფოთა როლიც სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მათ შეიმუშაონ და ხელი შეუწყონ სათანადო წესების დამკვიდრებას, რისთვისაც მაქსიმალურად უნდა გააქტიურდნენ შესაბამისი საერთაშორისო ორგანიზაციები.